

HJEMPLØS I TROMSØ

Reportasjeserie i Nordlys, desember 2009

1. Journalistene

Reportasjeserien er utført av:

Journalist Lasse Jangås

Journalist Oddvar Nygård

Fotograf Yngve Olsen Sæbbe

2. Tittel

Reportasjeprosjektet ”Hjemløs i Tromsø”

3. Publisering

Reportasjeserien ble publisert på trykk i (papiravisa) Nordlys over fem fortløpende avisdager, fra lørdag 12.12.2009 til og med torsdag 17.12.2009. (Søndag ikke utgivelsesdag).

Under vignetten ”Hjemløs i Tromsø” ble det disse fem avisdagene publisert i alt 24 avissider i serien . Første dag, 12.12.09, og femte dag, 17.12.09 var saken i tillegg avisas førstesideoppslag. De andre tre dagene med henvisning på førstesiden.

(Se vedlegg).

Dette var den opprinnelig planlagte reportasjeserien. Den medførte i tillegg flere oppfølgingssaker i tiden etter. Dramatiske nyhetshendelser som impliserte våre kilder fulgte, med flere førstesideoppslag som resultat. Siste oppfølgingssak (så langt) sto på trykk torsdag 14.01.10, mens denne rapporten ble avsluttet.

(Alt dette også som vedlegg).

4. Redaksjonen

Bladet Nordlys AS

Boks 2515

9272 Tromsø

Tlf.nr. 776 23 500/07760

5. Kontaktperson:

Journalist Oddvar Nygård,

Vestregt. 23,

9008 Tromsø

tlf.nr. +47 909 23 567

6. Redegjørelse for arbeidet

A. HVORDAN ARBEIDET KOM I GANG OG IDEEN MED PROSJEKTET

Kommunale saksdokumenter er sjelden å betrakte som lystlesning. Dertil er de for knusktørre, og utstyrt med så mye ubehjelpelig, byråkratisk forvaltningslingo at de ofte fungerer som sterk sovemedisin. Ugjennomtrengelig og vanskelig å forstå kan de også være, rett som det er.

Men kjedelige saksdokumenter inneholder svært ofte interessante opplysninger. På et formannskapsmøte i oktober 2009 i rådhuset i Tromsø, der en av oss (som har som fast oppgave å dekke politikk i Nordlys) var til stede, ble det behandlet et dokument med svært mange interessante opplysninger.

Det var forslaget til "Boligsosial handlingsplan" som var til drøfting og etter relativt kort tid ble enstemmig vedtatt at formannskapet.

I den boligsosiale handlingsplanen ble det bl.a. opplyst at kommunens boligkontor hadde kommet frem til at 77 mennesker i Tromsø var å regne som bostedsløse.

Vår utsendte grunnet litt over dette tallet. Var 77 mange eller få i en by av Tromsøs størrelse? Hva ville en sammenligning med andre ASSR-kommuner vise i så måte? Det har lenge vært tidens politiske melodi at alt av kommunale størrelser i nasjonen skal innføres i dette registeret/databasen, slik at tallene kan sammenlignes.

Men hvor interessant var det nå egentlig å sammenligne? Hva nytt ville det fortelle oss, dersom det viste seg at Tromsø hadde flere eller færre bostedsløse enn Drammen?

I dette dokumentet sto det at 77 mennesker i Tromsø ikke hadde noen egen, fast bopel.

Akkurat nå, i oktober, her på 69 grader nord, ennå med noen få plussgrader i lufta, men like før den arktiske vinteren skulle sette inn i Tromsø, var det 77 mennesker som var bostedsløse. 77 individer. 77 historier. 77 skjebner. 77 for mange.

På morgenmøtet i avisa dagen etter, holdt han som hadde dekket formannskapsmøtet opp "Boligsosial handlingsplan" og fortalte om statistikken over bostedsløse i Tromsø. "Dette er en sak som synes jeg denne avisa skal gå ordentlig inn i og lage journalistikk på..."

Et par uker senere meddelte nyhetsredaktøren at redaktørkollegiet hadde diskutert forslaget fra det nevnte morgenmøtet. Det var grønt lys! Dette *skulle* vi lage journalistikk på. Forslagsstilleren ble supplert med ytterligere en erfaren journalist og en ditto fotograf. Vi ville alle tre bli løst fra alle daglige gjøremål og deadliner i to hele uker for å gjøre denne jobben.

B. HVA VAR DEN SENTRALE PROBLEMSTILLING VED STARTEN AV PROSJEKTET?

Men hva besto jobben i? Hva var det vi ville finne ut og hva var det slags historie vi ønsket å fortelle?

For det første: Vi tre som skulle utføre arbeidet, og hadde lest "Boligsosial handlingsplan", gjorde et tidlig valg med hensyn til språk. I alle offentlige statistikker og sammenhenger blir disse menneskene karakterisert som "bostedsløse". Vi ville ikke bruke denne betegnelsen.

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

Mange studenter som kommer til Tromsø hver høst er gjerne bostedsløse noen dager eller i verste fall noen få uker, før det går i orden med hybel. "Bostedsløs" hørtes litt ut som om det var personer som bare temporært var litt mellombar.

Vi skulle også ganske raskt lære at det fantes personer som stort sett hadde en form for tak over hodet nesten hver natt. Men de hadde ikke noe eget hjem, der de kunne komme og gå som de selv ville, eller de bodde under så uverdige forhold at de knapt ønsket noe annet enn å komme seg vekk. Noen av disse var ikke bostedsløse, men hadde ikke noe virkelig hjem. Vi gjorde valget: Konsekvent å omtale målgruppen som "hjemløse".

Dessuten ble vi presentert for en annen statistikk enn kommunens egen. Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) hadde i 2008 gjort en stor nasjonal kartlegging om bostedsløse/hjemløse. I den blir det beregnet at 106 personer i Tromsø tilhører denne gruppen. Vi blir gjort oppmerksom på undersøkelsen av en av dem som selv har hatt ansvaret for å utarbeide Tromsø kommunes "Boligsosial handlingsplan". Selv mener han at tallet NIBR bruker er det mest korrekte. Og enda må man påregne mørketall, sier han. Tromsø har altså 106 hjemløse. Minst.

De kriteriene NIBR legger til grunn, er de samme som vi har valgt å bruke når vi har definert hvem vi regner som hjemløse i Tromsø.

Vi ble nokså raskt enige – nyhetsredaktøren og vi tre som skulle gjennomføre prosjektet – at vi skulle ha som et hovedmål å gi statistikken liv. Først og fremst ønsket vi å gi de hjemløse et ansikt og et navn, fortelle deres egen historie og gi dem selv en stemme.

Vi ville ikke anonymisere dem til bare statistikk eller til navnløse skjebner. Vi ville vise dem frem som mennesker med et liv og en historie. En ukjent og ansiktsløs kan nok få medlidenhet, men ingen verdighet som helt menneske.

Vi skjønnte at dette var et svært krevende mål. Skulle vi eksponere Tromsøs hjemløse med ansikt og navn, kunne vi ikke la bare en eller to aksle byrden, bære stigmaet ved å eksponere seg som velferdssamfunnets tapere. Vi ville måtte ha mange. Jo flere, jo bedre. Vi satte som minimumskrav at vi ville ha minst ti hjemløse som sto frem med navn, bilde, alder og historie. Det kravet skulle oppfylles for å publisere noen i det hele tatt.

Ingen umulig oppgave. Men vi hadde bare to uker på oss. Det var ikke mye til tid for å nå et så ambisiøst mål. I vårt stille sinn var vi nok i tvil om vi ville klare det. Men vi hadde bare én ting å gjøre: Vi måtte prøve.

Såpass måtte man kunne forlange av en avis som daglig trykker sin grunnleggers motto i kolofonen øverst på s. 3. Der står ordene til Karlsøypresten Alfred Eriksen, senere den første Arbeiderpartirepresentant på Stortinget fra Nord-Norge, i forbindelse med at han grunnla Nordlys i 1902: *"Der tiltrengtes et blad som vil være en ærlig talsmann for smaafolks sak"*.

C. HVA VAR GENUINT NYTT I SAKEN?

Så langt vi visste hadde ikke noe medium i Tromsø eller Nord-Norge noen gang gjort det vi ønsket å oppnå med vårt prosjekt: Å gi de hjemløse selv ordet, og fortelle om deres liv nå og deres historie, på bred basis gjennom mange intervjuer.

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

Nordlys hadde selv vært inne på tematikken for tre-fire år siden, men med fokus på rusavhengighet. Det dreide seg om en featureartikkel i avisas lørdagsmagasin. Men heller ikke vi, Nord-Norges største avis, hadde noensinne før funnet å kunne sette av ressurser til et slikt prosjekt på dette temaet. At vår lokale konkurrent, som skrøt av å være selve byavisa, heller ikke hadde gjort noe slikt, var vi også helt sikre på.

Statistikken var også ny, fra 2008, og først nå publisert i kommunens "Boligsosial handlingsplan". Men ikke bare fortalte den om 77 bostedsløse i Tromsø. Den fortalte også at denne gruppen mennesker var mer sammensatt enn de fleste kanskje tenker seg. En stor gruppe er kommet i denne situasjonen på grunn av psykiske lidelser. Mange sliter med rus og har gjort det over tid. I denne gruppen opptrer etter hvert også dobbeltdiagnosen rus og psykiske lidelser. En tredje gruppe er eldre mennesker med svært dårlig økonomi, og noen er vanskeligstilte av andre årsaker.

Metodene for å nå målet ville også være, om ikke nye, så likevel langt fra journalistisk dagligdagse. Alle i det offentlige hjelpeapparat og i relevante etater, og i like stor grad i de frivillige organisasjoner som har kontaktflate til disse menneskene, har lovpålagt eller selvpålagt streng taushetsplikt om navn og om den konkrete problematikken for hver enkelt hjemløs, deres personlige historie og situasjon. Ingen ville kunne peke ut veien for oss, gi oss navn, adresse (!) og telefonnumre til menneskene i denne statistikken.

Det sto derfor klart for oss at vi ville aldri nå målet, vi ville aldri finne de minst ti hjemløse personene som valgte å stå frem og fortelle, på annet vis enn (bokstavelig talt) å gå ut og lete dem opp. Vi måtte oppsøke primærkildene direkte og for egen maskin. Og når vi fant dem, måtte vi klare å bli kjent med mange i denne situasjonen, og de måtte attpå til vise oss en betydelig grad av tillit. – De to ukene så kortere og kortere ut.

D. SLIK LA VI OPP ARBEIDET

Oppstart:

Vi startet med en research langs to hovedspor samtidig.

For det første kontaktet og oppsøkte vi alt av offentlige etater, private og frivillige organisasjoner, bedrifter og enkeltpersoner med kontaktflate mot vår målgruppe.

Vi samtalte med og intervjuet folk i Kirkens Bymisjon, Utekontakten, Frelsesarmeen, Barnevernet, Politiets ledelse, Politiets ordensavdeling og Politiets ungdomsgruppe U18, vi var hos Gatejuristen, Sosialkontoret/NAV, Boligkontoret i Tromsø kommune, kommunens Miljøarbeidertjeneste, kommunens Rus- og psykiatritjeneste, LAR-prosjektet, Natteravnene, private vakselskap, Kirkens sosialtjeneste, Barnevernsvakta, Rusmisbrukernes interesseorganisasjon MARBORG og folkene som driver gatemagasinet Virkelig.

I tillegg benyttet vi oss av personlige kontakter i bl.a. deler av hjelpeapparatet, som ga oss svært viktig og sentral informasjon som anonyme kilder. Det kan her tilføyes at ingen av disse brøt sin taushetsplikt med hensyn til personopplysninger.

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

Det andre hovedsporet var personlig kontakt direkte inn i rusmiljøet, som er den mest synlige gruppa der mange er hjemløse.. To av oss er født og oppvokst i Tromsø, og kjenner også flere av gatas folk. Alle har vi mange venner, bekjente, kontakter og kilder av mange kategorier i denne byen. En av oss har en gammel, nær venn så godt som midt i målgruppa.

Vi oppsøkte raskt to kafeer av interesse: Cafe X, som er samlingssted for tidligere rusavhengige, og Cafe 103, som ligger i tilknytning til det kommunale Natthjemmet, der mange rusavhengige overnatter.

Overalt fortalte vi åpent om reportasjeprosjektet vårt og ble overrasket over den markant unisone reaksjonen uansett hvor vi kom og fra alle vi snakket med.

Vi hadde tidlig forberedt oss på å møte negative reaksjoner av typen: "Nå skal tabloidkåtingene i Nordlys slå mynt på livssituasjonen til de aller svakeste gjennom en sosialpornografisk artikkelserie der de til og med skal henge ut hjemløse mennesker med navn og bilde".

Slike reaksjoner kom aldri. Ikke fra noen kant. Tvert imot. Alle, absolutt alle vi snakket med, ga oss full støtte og mente prosjektet vårt var riktig og svært viktig. "Flott at dere setter søkelyset på dette. Det skulle vært gjort for lengst", var omkvedet. (Et stykke ut i prosessen kom det imidlertid noen svake bekymringsmeldinger fra deler av det kommunale apparatet som vi viste særlig stor interesse for).

Etiske dilemma og problemstillinger:

Imidlertid hadde vi selv diskutert hvordan vi nettopp skulle styre unna å gå i den sosialpornografiske fella, og prøvde hele tiden å være oppmerksomme på problemstillingen.

Vi så det slik at det aller viktigste var å møte vår målgruppe med den største respekt. Respekt for deres verdighet, for deres ønsker og deres grenser. Vi gikk flere ganger tilbake for å kontrollere at de virkelig var seg bevisst at det de hadde fortalt oss ville komme på trykk og forsikret oss om at de ga sin tillatelse. Særlig hvis noen hadde vært tydelig ruset når vi snakket med dem første gangen, tok vi en ny prat med dem i bedre tilstand og kontrollerte at de visste hva de hadde sagt, sørget for at de gjentok det og godkjente at vi kunne bruke det.. Samtlige som ble identifisert som hjemløse i reportasjene våre snakket vi uansett med mer enn en gang – med ett unntak, fordi vi ikke klarte å oppspore vedkommende.

Vi gjorde selvsagt også våre selvstendige vurderinger. Ikke minst av mulige konsekvenser av opplysninger og utsagn vi publiserte, ikke bare for de personene som ga oss sine historier, men også - ettersom vi identifiserte dem med fullt navn og bilde – for deres familie og nærmeste.

Slike vurderinger førte til at vi utelot en del opplysninger, bl.a. om hvordan enkeltes oppvekst hadde artet seg.

I særlig ett tilfelle valgte vi bort å fortelle vedkommendes historie med full identifikasjon. Det var en kvinne på 49 år, som ga oss brutale opplysninger om kvinners plass i hierarkiet blant de aller svakeste og mest utstøtte. Hun var i tillegg i mesteparten av perioden vi jobbet med reportasjene meget syk og fortvilt. Vi fant det fullstendig uetisk å identifisere henne, både for hennes egen verdighets skyld, men også like mye fordi hun hadde en nesten voksen datter som selv bodde i Tromsø.

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

Likevel valgte vi å bruke deler av hennes fortelling og utsagn anonymisert til å tegne et riss av nettopp hjemløse kvinners posisjon – aller nederst på totempælen. Det hun fortalte samsvarte nemlig helt med det en annen kvinne i miljøet og flere andre kilder både i hjemløsmiljøet og hjelpeapparatet kunne fortelle oss om temaet.

(Flere spørsmål vedrørende kildebruk og kildekritikk kommer vi tilbake til senere i rapporten).

Organisering av arbeidet:

Vi var tre relativt erfarne journalister som var selvgående. Sjelden var vi alle tre på samme sted til samme tid i løpet av prosessen. Vi var nødt til å dele oss for å rekke over alt på den tiden vi hadde til rådighet. Fotograf Yngve var av naturlige grunner den som forflyttet seg mest og var på flest av våre "åsteder" – bortsett fra der vi bare innhentet bakgrunnsinformasjon og tilegnet oss nye kunnskaper om temaet.

Men vi møttes hver morgen for å oppsummere, og snakket sammen flere ganger daglig for å diskutere og utveksle informasjon om hvor vi sto og hvordan vi skulle gå videre.

En av oss førte - som siste arbeidsoppgave hver dag - logg over hva vi hadde gjort og hvor vi sto. En fortløpende og uredigert logg, som ikke desto mindre ligger til grunn for denne rapporten.

Vi fulgte altså to hovedspor: Å innhente opplysninger hos så mange som mulig av dem som sitter med kunnskaper og erfaringer som vi kunne dra nytte av, samt direkte henvendelse til personer i miljøet vi konsentrerte oss å fortelle om.

Det første sporet var enkelt nok å følge; å få tak i offentlige personer med fast arbeid krever bare å ligge på telefonen lenge nok. Normalt journalistisk håndverk, altså. Men likevel mange instanser og personer å overkomme for å skaffe oss oversikt og god nok konkret kunnskap på den relativt korte tiden vi hadde.

Det andre sporet var atskillig mer krevende. Det krevde langt andre metoder enn bruk av telefon for å opprette kontakt. Vi skulle finne personer uten arbeid, uten fast bopel - riktignok samtlige, skulle det vise seg, med telefon, men svært ofte uten strøm på telefonen. Av mange gode grunner.

Vi måtte bruke beina. Vi gikk mye gatelangs. Inne i redaksjonen var vi bare når vi absolutt måtte. Redaktørene våre kommenterte etterpå at de så lite til oss. Ut på gata, inn i bakgårder, inn i forfalne nedrivningshus, i nedslitte leiligheter der det til dels foregikk mye vi ikke kunne skrive om, og til andre mørke avkroker i Tromsø sentrum, der vi hadde sjanse til å finne dem vi lette etter.

Men de nevnte kafeene for tidligere og nåværende rusmisbrukere vi har nevnt, samt det kommunale Natthjemmet, var viktige punkter for å oppnå kontakt, for å spørre etter folk og få

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

tips. I tillegg var våre besøk på det kommunale boligprosjektet Ørreholmen av avgjørende betydning.

Vi hadde likevel aldri kommet i mål med prosjektet uten å ta til gatene og lete – til dels til alle døgnets tider. Heldigvis er Tromsø en ikke altfor stor by å lete i.

Imidlertid hadde vi forutsett at når vi gjorde avtaler for senere møter med "våre" folk, var sjansen rimelig stor for at disse ikke ble holdt.

Det skulle vise seg å holde stikk i større grad enn det som var behagelig. Personer vi hadde samtalt med den ene dagen, og gjort avtale om å møte igjen neste dag, kunne plutselig være borte som dugg for sola. I opptil en uke, i noen tilfeller. I minst ett tilfelle forduftet en lovende primærkilde for hele perioden vi arbeidet med prosjektet. Dette at folk forsvant for oss, skjedde flere ganger, uten at noen hadde sett eller visste hvor de forsvunne kunne være eller om noe spesielt hadde skjedd.

Slik er mange av de hjemløses virkelighet. Som hjemløs lever du fra time til time og det er vanskelig å følge oppsatte planer og inngåtte avtaler. Ting skjer. Og er du tung rusmisbruker i tillegg, har du sterkere styringssignaler for atferd og oppholdssteder enn inngåtte avtaler med en skarve journalist.

Det hendte nok vi lot oss frustrere og hang litt med nebbet. På flere tidspunkt i prosessen var vi svært usikre på om oppgaven i det hele tatt var mulig å gjennomføre på vår tildelte tid. Vi hadde hele dager da prosjektet knapt beveget seg fremover.

Da var det bare en ting å gjøre: Komme seg ut på gata igjen og lete videre.

Et sterkt ønske om å lykkes og en god dose iherdighet måtte til. Kvelds- og nattarbeid likeså. I tillegg til arbeid på oppsatte fridager og i helgene, som ikke nødvendigvis ville bli avlønnet.

I tillegg skal vi ikke underslå at vi noen ganger også hadde en nødvendig porsjon flaks.

Den som leter...

Noen avgjørende punkter underveis gjorde at vi kom i mål og kunne publisere serien med et resultat vi var rimelig fornøyd med.

En av de aller første arbeidsdagene av våre to uker, var vi alle tre på visitt hos Miljøarbeidertjenesten som driver det kommunale Natthjemmet og noen midlertidige boenheter i samme bygg i sentrum av Tromsø. Vi fikk en grundig redegjørelse hos sjefen for tjenesten og omvisning i lokalitetene. Det som skjedde her er sitert rett fra den uredigerte loggen:

"I det vi står i ei leilighet i øverste etasje som er ferdig oppusset og tildelt, går jeg bort og kikker ut av vinduet. Flott utsikt over Tromsø sentrum sørover med fantastisk novemberhimmel i svart, novemberblått og med solavglansen over Balsfjordfjellene. Plutselig ser jeg ned i en bakgård med gammel trehusbebyggelse rett ved siden av at det blafrer et svakt lys der. Det er en liten levende ild. Det ser direkte farlig ut, tett inntil den gamle trehusveggen. Er det søppel som er satt fyr på i bakgården? Vi ringer brannvesenet. Så ser vi pluselig at det er et menneske der idet noen bøyer seg ut av skyggene og strekker seg frem mot flammen. Er det en av "våre" som

Metoderapport om reportasjeserien ”Hjemløs i Tromsø”

sitter der og varmer seg? Vi går ut, rundt kvartalet og inn i bakgården, både brannvesen og politi har rukket frem, brannvesenet forlater og en politimann står og snakker med et par som ligger i bakgården. De har bare tent på en liten fakkelboks for å ha som lys. De har soveposer, temperaturen ute er et par plussgrader. Det er 17. november og en klar og vakker mørketidsdag. Yngve får tatt noen fantastiske bilder. Jenta vil ikke snakke, hun trekker seg unna, mens han snakker litt. De har lagt seg der mens de venter på at Natthjemmet skal åpne. Det åpner klokka 22.00. Nå er klokka 15.30. Seks og en halv time igjen, så har de tak over hodet for natta.”

Denne hendelsen skaffet oss bildet vi trykket over ti spalter, med en kort tekst til, som inngang til hele serien.

Pluss at vi møtte Martin, 31 år, samt at vi for første gang, men langt fra siste, traff på Eva. Begge ble til slutt portrettert som to av de ti hjemløse vi presenterte.

En sen kveld noen dager etter dette dro Yngve og Oddvar ut på en lengre ”spaningsrunde”. Vi saumfarte kaiområder og mørke kroker i sentrum uten å finne noe eller noen som helst. Deretter fulgte vi et tips fra et vaktelskap som kjenner hjemløs- og rusmiljøet meget godt, og oppsøkte to ”lommer” i tilknytning til det omfattende tunnellsystemet i Tromsøs indre. Vi visste at folk hadde sovet her ikke lenge før. Men ingen spor der heller.

Til sist, rundt midnatt, bestemte vi oss for å undersøke et hus i sentrum like ved bakgården der vi hadde kommet over Martin og Eva. Huset var ei rønne, men vi så det lyste fra et vindu i loftsetasjen. Ytterdøra var åpen. Vi gikk inn og opp trappene til loftet.

I loggen står det:

”Yngve banka på døra. Ingenting. Banka en gang til. Noen kom. En stemme ropte innenfra og ville vite hvem vi var. Vi svarte at vi het Yngve og Oddvar. Hva vi ville? Vi forsikret om at vi ikke var farlige og at vi kunne fortelle hva ærendet vårt var hvis han åpna. Døra ble låst opp og åpna. Der sto Kent. Og bak ham Øystein. (Navnene lærte vi litt senere). Vi fortalte hva vi lette etter, at vi jobba i Nordlys og holdt på med et reportasjeprosjekt om hjemløse. De inviterte oss rett inn. Kent har altså for tida ei lita leilighet på toppen av denne fraflytta og nedrivingsklare gården, et husvære som han deler med mus og rotter. De vandrer over stuegulvet mens han sitter der. Aldri mat på kjøkkenbenken, er leveregelen,, forteller han. For dette betaler han 4500 kroner i måneden. Til huseier og boligkonge Stig Henriksen. Det er Kirkens sosialtjeneste som har skaffet ham dette husværet på det private boligmarkedet, gjennom sitt prosjekt ”Gode naboer”. – Er det rottene de mener? Øystein er bare på besøk, men kommer nok til å sove på sofaen der i natt Han er 21 år og hjemløs. I løpet av de neste par timene får vi to nye, sterke historier.”

Tilfeldigheter og flaks har altså vært nødvendig for å komme i mål. Men hadde vi ikke aktivt trålet gater og bakgårder, brukt beina mye, ville ikke flaks hjulpet.

Hadde vi ikke gjort den omfattende researchen og snakket med så mange med kunnskap og kontaktflate, ville vi heller ikke fått nøkkelopplysninger som gjorde oss i stand til både å finne våre hjemløse, samt skrive en rekke kildebelagte saker med kritisk blick på den offentlige rusomsorgen og kommunale boligpolitikken.

Da våre to tilmålte uker var gått satt vi med sju hjemløse på blokka og på bilder. Vi var ikke kommet i mål, men følte at vi var svært nær. Vi fikk to ytterligere hele arbeidsdager til

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

disposisjon. Da disse var brukt, satt vi med ni historier. Vi fikk ytterligere en dag. Det tiende og siste portrett av en hjemløs ble landet i løpet av denne dagen, som var den trettende arbeidsdagen vi hadde fått til fri disposisjon til prosjektet.

Lørdag 12. desember presenterte vi med førstesideoppslag og ti sider inne i avisa den første delen av reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø". Belagt med statistikk, fakta og først og fremst: Ti hjemløse som står frem og forteller om sin egen situasjon og skjebne, om sine tanker, om ønsker, håp og drømmer.

Oppfølgingsaker

Den første oppfølgingssaken på mandag 14. desember var en avsløring av at det kommunale Natthjemmet er ulovlig. Den som målbar kritikken og dokumenterte sine påstander med Sosialtjenesteloven og en juridisk betenkning om Natthjemmet fra Fylkesmannen i Troms, var Nina Walthinsen i Gatejuristen i Tromsø. I det samtidige tilsvaret fra kommunens leder for Rus- og psykiatritjenesten, ble det innrømmet at Tromsø kommune brøt loven. I en senere sak i serien, hevder Walthinsen også at med den politikken som blir ført i Tromsø, "produserer kommunen hjemløse".

Den siste planlagte oppfølgingssaken var et intervju med lederen for Boligkontoret i Tromsø kommune, som på bakgrunn av tilgjengelig statistikk og demografisk analyse, med stor sikkerhet kunne spå en eksplosjon av nye, særlig unge, hjemløse i Tromsø kommune de nærmeste årene.

Med til det bildet som ble tegnet gjennom de siste fire dagene av den planlagte serien, er saken der alle gruppelederne i kommunestyret ga uttrykk for at de var sjokkerte og opprørte over opplysningene som var kommet frem og den virkeligheten som ble presentert gjennom serien i Nordlys.

For liksom å komplettere dette bildet, gikk det frem av et intervju med Aps leder i den kommunale helse- og omsorgskomiteen, Sverre A. Nielsen, at kommunen ikke hadde noen tilgjengelige økonomiske midler til å iverksette de foreslåtte tiltakene i den boligsosiale handlingsplanen kommunestyret nylig hadde vedtatt. Nielsen uttrykte imidlertid håp om at Husbanken ville gi Tromsø kommune noe økonomisk drahjelp i fremtiden.

Det skulle snart komme nye oppfølgingssaker. Som verken var planlagt eller forutsett.

Mandag 4. januar utspilte det seg et drama på det kommunale boligkomplekset Ørreholmen, der Lasse og Yngve hadde vært en rekke ganger, presentert flere av beboerne og laget en sterk reportasje fra et forfeilet, kommunalt boligtilbud som de aller fleste beboere sterkt ønsket seg vekk fra.

En av beboerne hadde i følge de involvertes forklaring tatt gisler som han i et par timer truet på livet med øks og kniv. Kravet hans var imidlertid at politiet skulle ringes.

I løpet av noen høydramatiske øyeblikk skjøt politiet ham, da de oppfattet at han var i ferd med å hugge til et av gislene med øksa.

Metoderapport om reportasjeserien ”Hjemløs i Tromsø”

Gjerningsmannen var en av ”våre” hjemløse. Da vi intervjuet ham fortalte han at han oppfattet det som så utrygt å bo på Ørreholmen, at han sov med kniv under puta. Han ville vekk.

Andre beboere, også en som hadde klart å flykte fra gisselsituasjonen, fortalte at de hadde sett at han var blitt stadig sykere og var i ferd med å utvikle seg til en tikkende bombe. Han trengte hjelp.

Dagen før skytedramaet hadde han viftet med et luftgevær. Andre følte oppførselen hans truende og politiet var blitt tilkalt. Han ble innbrakt, men sluppet senere og politiet selv kjørte ham tilbake til Ørreholmen. Han var ikke blitt fremstilt for lege før politiet returnerte ham. Mannen, som ble skutt i benet, sitter nå formelt i varetekt, siktet for drapsforsøk.

Samtidig som siste hånd legges på denne metoderapporten, onsdag 13. januar, skjer det to ting vedrørende de hjemløses situasjon i Tromsø.

Hele ledelsen i rådmannsetaten i Tromsø kommune skal på befaring til Ørreholmen og de tre andre botilbudene som Rus- og psykiatritjenesten har til sin målgruppe.

Kl. 17.00 i ettermiddag blir det arrangert et fakkeltog til støtte for de hjemløse og vanskeligstilte i Tromsø. Initiativet til markeringen er tatt av privatpersoner. Flere hundre møter opp. Ole D. Mjøs er blant appellantene.

Historien slutter neppe her.

Kildebruk og kildekritikk

De aller fleste av de kildene vi har brukt i reportasjeserien har vært åpne kilder. De skriftlige dokumentene som har ligget til grunn, er offentlige dokumenter. (Se kildeoversikt).

De muntlige kildene har nesten uten unntak vært åpne kilder. Men unntak finnes. Det er kilder vi av etiske hensyn har anonymisert (omtalt tidligere), kilder i miljøet som har gitt oss fortrolig informasjon og kilder innad i hjelpeapparatet som har gitt nyttig, om enn ikke taushetsbelagt, informasjon, samt sine egne kritiske synspunkter på kommunens politikk og tilbudene til rusavhengige og hjemløse i Troms. At kommunalt ansatte i hjelpeapparatet mener kommunens politikk på dette området har vært preget av politisk unnfallenhet og en lang rekke mistak og feilsatsinger over flere år, er god nok grunn til å skjerme disse som kilder.

Fra det samme hold – hjelpeapparatet – ble vi klart advart mot å legge ned kildekritikken i forhold til våre primærkilder – de hjemløse selv.

– Dere må ikke ta alt dere hører for god fisk. Mange av disse har spesialisert seg på offerrollen sin, er fullt klar over sine rettigheter og vel så det, og de ser ingen nyanser. De kan være svært manipulatoriske i sine fremstillinger av alt mulig, og vinkler alt til egen fordel. Dere må sjekke opplysningene de gir dere. De kan være ekstremt kravstore, men er ikke like flinke til å stille krav til seg selv, ble vi fortalt.

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

Vi tok det med oss, og har fulgt rådene. Vi har vært svært bevisst på at det vi fikk høre var deres – hver enkelt hjemløs – sin egen sannhet. Samtidig ville vi la nettopp de hjemløses egne stemmer høres, det var deres historier vi ville presentere.

Samtidig skulle det vise seg at det ikke ble så vanskelig å skille skitt fra kanel. Svært mye av den kritikken som de hjemløse fremførte mot kommune og hjelpeapparat, var både prinsipiell og, ikke minst, unison.

Så godt som samtlige vi snakket med, pekte på at hovedproblemet var mangelen på oppfølging og rehabilitering. Tromsø kommune hadde de siste ti årene lagt mye innsats i å skaffe boliger. Men så snart man hadde skaffet bolig, et fysisk tak over hodet til folk, var det slutt på hjelpen. Folk som kom fra soning, og/eller hadde klart å bli rusfrie, eller var på et avrusingsprogram, fikk kanskje et sted å bo. Men så var det slutt. Nesten null oppfølging, lite eller ingen ressurser som kunne settes inn på rehabilitering. Personer med svak eller ingen boevne ble i stor grad overlatt til seg selv. Selv om kommunens planer omfattet en innsats for oppfølging, var praksis annerledes. Når den viktige, skrittvisse tilbakeføringen til et normalt liv skulle begynne var det slutt på ressursene kommunen hadde å sette inn.

Det gikk oftest galt – svært galt.

Dette var som sagt en nesten enstemmig kritikk fra de hjemløse selv. Grunnen var neppe at de hadde hatt allmannamøte og vedtatt at alle skulle si det samme.

Dessuten var det nøyaktig det samme våre anonyme kilder i hjelpeapparatet, som var kritiske til den praksisen som ble ført, identifiserte som hovedproblemet.

Vi fant at det var ingen grunn til ikke å viderebringe den massive kritikken fra de hjemløse på dette punktet.

For det andre var det en like unison oppfatning hos målgruppen vår at kommunen begikk en kardinalfeil ved å stue sammen alle slags mennesker med vidt forskjellige "diagnoser" på ett og samme sted. Det store boligkomplekset Ørreholmen er et slående eksempel. Her har Tromsø kommune plassert harde narkomane, alkoholikere, folk som (i utgangspunktet) utelukkende har psykiske lidelser sammen med personer som ikke tilhører noen av disse gruppene, - alle i en og samme kurv. Unge tidlig i tjuårene, som så vidt har rukket å prøve seg på noen piper hasj, blir stuet sammen med eldre, hardbarkedede heroinister og kriminelle.

Eksemplet er slett ikke enestående, det er dessverre ganske typisk for de kommunale botilbudene. Vi mottok en rekke overbevisende eksempler på at dette var virkeligheten i Tromsøs offentlige hjemløsomsorg.

Det vi derimot fant grunn til å stille oss kritisk til i historiene som ble fortalt, og heller ikke satte på trykk, var detaljer i enkeltes fortelling om hva slags økonomisk støtte de fikk og ikke fikk. Oppfordringer om å hjelpe dem på dette punkt ved å skrive om hvor vanskelig de hadde det økonomisk, etterkom vi ikke. Vi hadde gode grunner til å tro at det ikke var utbetalinger av penger som var hovedproblemet, men mangelen på relevant hjelp til rehabilitering og omsorg.

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

Samtidig var det ikke så vanskelig å forstå at pengestrømmen var et problem for mange.

Det skal tilføyes at de fleste vi snakket med, ikke la skjul på at situasjonen de var i, også var en konsekvens av deres egne valg i livet. Dette innrømmet mange av dem helt uoppfordret og åpent. Det hendte at deres egne livshistorier også ble fremført med en betydelig dose selvironi og selvkritisk refleksjon. Når de fikk lov å snakke ut, gjorde de lite for å rose sine personlige feilvalg og svakheter.

Oppsummering

Reportasjeserien om Tromsøs hjemløse ble lagt merke til, vakte reaksjoner og fikk konsekvenser.

Sjelden har Nordlys, ved redaktører og reportere, fått så mange positive tilbakemeldinger for en reportasjeserie.

Temaet ble gjenstand for betydelig oppmerksomhet på avisas Kort Sagt-sider og på debattsidene.

At temaet også har havnet svært høyt på den politiske agendaen i Rådhuset, er ingen overdrivelse. Den dramatiske utviklingen og politiets skudd på Ørreholmen har selvsagt ikke dempet aktualiteten og oppmerksomheten rundt de hjemløse og utslåtte.

Hvilke faktiske endringer i politikk og hjelpetiltak som eventuelt vil komme, gjenstår å se. Hvis de overhodet kommer.

Mer spesielt, og ikke akkurat hverdagskost for journalister, er at vårt arbeid har ført til en spontan folkelig mobilisering og et bredt engasjement.

Fakkeltog som ble arrangert av private ildsjeler 13. januar, samlet flere hundre deltakere. Neste skritt er etter sigende å arrangere et stort folkemøte om temaet. Kravet er verdige forhold for de hjemløse, og en større innsats fra det offentlige for å forbedre situasjonen.

Siste kapittel er ennå ikke skrevet.

Kildeoversikt:

Skriftlige:

Tromsø kommune: Boligsosial handlingsplan 2009

Evelyn Dyb og Katja Johannesen: Bostedsløse i Norge 2008 – en kartlegging. NIBR – Norsk institutt for by- og regionforskning.

Muntlige:

Roar Stangnes, enhetsleder ved Boligkontoret, Tromsø kommune

Elisabeth Kræmer, enhetsleder Barnevernet, Tromsø kommune

Ann Karina Sogge, daglig leder Kirkens Bymisjon, Tromsø

Vidar Haarvik, leder for MARBORG, rusavhengiges interessorganisasjon

Thomas Frantzen (32), hjemløs

Kurt Pettersen, stasjonssjef Troms politikammer

Tor Arild Eilertsen, leder for ordensavdelingen, Troms politikammer

Arne Solheim, leder Miljøarbeidertjenesten, Rus- og psykiatritjenesten, Tromsø kommune

Martin Albertsen (31), hjemløs

Gunnar Wilhelmsen, selvstendig næringsdrivende

Erik Junge Eliassen, redaktør gatemagasinet Virkelig

Eirik Henriksen, ditribusjonsansvarlig, gatemagasinet Virkelig

Mette Marith Aspmo, medarbeider, gatemagasinet Virkelig

Kjell Roger Baardsen (48), hjemløs

Bob Benoni, leder Info-centeret for innvandrere, Tromsø kommune

Anita Hermansen, leder for politiets ungdomsgruppe U18, Troms politikammer

Nina Walthinsen, Gatejuristen, Tromsø

Arvid Henriksen (66), hjemløs

Odd Arne Eilertsen, beboer Bukta Hybelhus, Tromsø kommune

Øystein Eriksen, Trygg Vakt

John Roger Lorentzen, Trygg Vakt

Ragnhild Nygård Sved, barnevernsvakta, Tromsø kommune

Øystein H. Pettersen (21), hjemløs

Kent Erik Greiner (34), hjemløs

Kjetil Larsen, leder Utekontakten, Tromsø kommune

Tom Birger Tangen (48), hjemløs

Helge Hole, Miljøarbeidertjenesten, Tromsø kommune

Trude Boldermo, enhetsleder Rus- og psykiatritjenesten, Tromsø kommune

Dag Holmeslet, beboer Ørretholmen

Jørgen Nilsen (25), hjemløs

Eva Kalseth (46), hjemløs

Camilla Woll, Gatejuristen Tromsø

Metoderapport om reportasjeserien "Hjemløs i Tromsø"

(kildeoversikt forts.)

Roger Millerjord (39), hjemløs
Holger Cornels, beboer Ørreholmen
Gunleif Hermod Olsen, beboer Ørreholmen
Svenn A. Nielsen (Ap), leder i Helse- og omsorgskomiteen, Tromsø kommune
Jan Blomseth, gruppeleder Frp i kommunestyret
Ann-Sissel Enoksen, gruppeleder Sp i kommunestyret
Marie Fangel, gruppeleder Venstre i kommunestyret
Arild Hausberg (Ap), ordfører i Tromsø
Gunhild Johansen (SV), varaordfører i Tromsø
Marie Myreng Nilsen, gruppeleder KrF i kommunestyret
Jens Ingvald Olsen, gruppeleder Rødt i kommunestyret
Øyvind Hilmarsen, gruppeleder Høyre i kommunestyret

I tillegg til disse, ansatte på Natthjemmet (Miljøarbeidertjenesten), en rekke kilder i miljøene på Cafe X og Cafe 103, både ansatte og gjester, det samme på Kirkens bymisjons og på Frelsesarmeens middager. Dessuten en rekke ulike kilder i gatemiljøene.

Noen viktige kilder verner vi av særskilte grunner, noen i hjelpeapparatet og noen i rusmiljøene.

Tromsø 14.01.10

Oddvar Nygård

Lasse Jangås

Yngve Olsen Sæbbe

